

Endonymiprinsippet og flerspråklige stedsnavn i Europa

Hanno Sandvik

It is common practice in Norway to refer to foreign places using endonyms. Although this endonymic principle may sound straightforward, it is complicated by the existence of plurilingual toponyms. This article argues that regional and minority languages must not be ignored when deciding which endonym(s) to use. This may be considered as a decolonisation of toponymy. The article sets out to (1) compare the available definitions of “endonym”, (2) map the occurrences and extent of living regional and minority language toponyms in Europe, (3) test how the Language Council of Norway currently handles such toponyms, (4) develop and apply an improved and consistent set of rules for the normalisation of foreign toponyms in Norway, and (5) give recommendations for how to refer to foreign plurilingual places in Norwegian.

1 Innledning

I Norge omtales utenlandske steder stort sett ved endonymer, som ifølge Norsk språkråd (2005: 36) betyr «at ein rettår seg etter den offisielle skrivemåten i det landet det gjeld». Denne «endonymiske linja» har lang tradisjon i Norge (Leira 1999; Helleland 2012): Helt siden Aksel Arstals (1922) «Forslag til skrivemåte» av «Geografiske fremmednavn» har de fleste endringer i normering av stedsnavn gjennom de siste 100 år vært i favør av endonymiprinsippet. Dette er også i tråd med bestrebelsler i FN-regi om å redusere bruken av eksonymer både nasjonalt og internasjonalt (se UNCSGN 2018, spesielt resolusjonene II/29 og V/13).

Én av grunnene til at FN involverer seg i temaet, er det man kan kalle «avkolonisering av stedsnavn»: Kolonimaktene har i mange tilfeller for-

vanska, oversatt eller erstatta lokale stedsnavn. Flere tidligere kolonier har reversert dette ved å erstatte kolonimaktens stedsnavn med de stedegne (opprinnelige) variantene. Eksempler er *Mumbai/Bombay* i India, *Chattogram/Chittagong* i Bangladesh, *Melaka/Malakka* i Malaysia, *Lemdiyya/Médéa* i Algerie, *Yangon/Rangoon* i Myanmar/Burma (i rekkefølgen nåværende/tidligere skrivemåte). I Norge har Språkrådet fulgt opp avkoloniseringsbestrebelsene ved å tilpasse normeringa for disse stedsnavna (Språkrådet 2023). De til enhver tid gjeldende normeringene av stedsnavn er ført opp på Språkrådets (2023) liste «utenlandske stadnamn», som er en nettbasert fortsettelse av *Geografilista* (Norsk språkråd 1991).

Endonymiprinsippet høres enkelt ut – og er nok også enkelt å følge i de fleste tilfeller. Denne artikkelen handler imidlertid om én av situasjonene der endonymiprinsippet *ikke* er så enkelt, nemlig omtale og normering av utenlandske steder som har mer enn ett endonym. *Bombay* har jo f.eks. vært et endonym: Det har tross alt vært byens offisielle navn fra 1661 til 1995, bare at avgjørelsen over hva som måtte regnes som offisielt, lenge lå hos kolonimakta. For en del av byens innbyggere som vokste opp før 1996, er antagelig *Bombay* fremdeles deres foretrukne navn på fødebyen, altså et endonym, som dermed eksisterer ved siden av dagens offisielle endonym *Mumbai*.

På grunn av temaets omfang (og forfatterens begrensa kunnskap om andre verdenshjørner) er gjennomgangen her avgrensa til navn på steder i Europa. Gitt at europeiske land ikke har vært kolonier (mens flere har vært kolonimakter), kan det virke rart å introdusere temaet med eksempler fra avkolonisering av stedsnavn. Men temaet er absolutt relevant i Europa også, selv om de bakenforliggende historiske hendelsene sjelden omtales som kolonisering. For eksempel har mange folke- og språkgrupper blitt innlemma i en nasjonalstat uten noen gang å ha blitt spurt (baskere, bretoner, frisere, katalanere, korsikanere, krymtatarer, rutener og samer, for å nevne noen). I flere europeiske områder har grensene mellom nasjonalstatene blitt flytta frem og tilbake opptil flere ganger (f.eks. Alsace, Sønderjylland, Tirol, Transilvania, Trieste, Øst-Karpatene), også uten at de involverte maktthaverne brydde seg mye om språkgrenser. I andre tilfeller har det oppstått språkøyer ved at folkegrupper flytta på seg (med ulik grad av frivillighet). Resultatet av disse og andre hendelser er at Europa er et språklig lappeteppes, der språk- og statsgrenser slett ikke alltid er sammenfallende, og der det derfor fins mange steder som er bebodd av folk

som bruker et annet navn på hjemplassen sin enn sentralmakta i landet deres gjør.

Artikkelen har følgende mål, som behandles i hvert sitt kapittel:

- å finne en definisjon på *endonym* som er tilstrekkelig konsis til å håndtere flerspråklighet;
- å kartlegge hvor i Europa det fins levende endonymer på mer enn ett språk;
- å teste hvordan Språkrådets normering forholder seg til slike endonymer per i dag;
- å foreslå og anvende en konsistent normering for utenlandske flerspråklige stedsnavn;
- å foreslå retningslinjer for håndtering av utenlandske flerspråklige stedsnavn som ligger utenfor Språkrådets normering.

Artikkelens vedlegg er åpent tilgjengelig på nett (Sandvik 2024). I teksten refereres de til som «vedlegg 1» til og med «vedlegg 6».

2 Hva er et endonym?

Artikkelen trenger av åpenbare årsaker en mer tilpassa definisjon av *endonym* enn et stedsnavns offisielle skrivemåte «i det landet det gjeld» (Norsk språkråd 2005: 36). Det fins tross alt mange eksempler på at et lands sentralmakt prøver (eller *har* prøvd – og delvis har lyktes med) å utslette et endonym ved nettopp å vedta en avvikende offisiell navneform. På leting etter en brukbar definisjon er det naturlig å se til FNs ekspertgruppe for stedsnavn (UNGEGN). Man skulle tro at begrepsparet endonym–eksonym er enkelt å avgrense gjennom en entydig definisjon. Men som tabell 1 viser, er en dekkende definisjon ingen enkel oppgave, for selv FNs ekspertgruppe har måttet prøve og feile mye uten å komme frem til en definisjon som hele komiteen kunne si seg fornøyd med.

En tråd i ekspertgruppas diskusjoner har vært om *offisiell status* bør være del av definisjonen av et endonym. Frem til 1992 og igjen fra 2007 ble offisielle navn automatisk sett på som endonymer – uavhengig av hvor utbredt et offisielt navn er på det aktuelle stedet, og delvis på bekostning av andre lokalt etablerte navn (UNCSGN 1972, 1977). Flere av ekspertgruppas medlemmer har argumentert kraftig mot å ta med offisiell status i definisjonen

(Woodman 2012: 17; Jordan 2014: 26; Nyström 2015; jf. Helander 1999 for en norsk/samisk kontekst). For det første kan navnets offisielle status endres ved et pennestrøk, mens navnets lokale forankring bare kan endre seg forholdsvis sakte. For det andre er (mangel på) offisiell status dessverre et verktøy som til dels brukes aktivt for å undertrykke minoritetsspråk. Flertallet i ekspertgruppa kunne stille seg bak minst ett av Nyströms (2014) to definisjonsforslag (tabell 1), men siden endringer av offisielle definisjoner trenger konsensus, ble ikke disse forslagene vedtatt (Jordan 2013; UNGEGN 2014). Man kan anta at enkelte medlemsland av FN som bruker store ressurser på å utrydde minoritetsspråk, ønsker seg frabedt at andre land samtidig holder disse minoritetenes stedsnavn i live. Spørsmålet er hvorvidt dette bør være retningsgivende for norske normeringer av utenlandske stedsnavn.

Tabell 1. Definisjoner på *endonym* publisert av FNs ekspertgruppe for stedsnavn. Definisjonene er gjengitt i kronologisk rekkefølge. Referanser av UNCSGN (United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names) og UNGEGN (United Nations Group of Experts on Geographical Names) er offisielt vedtatte definisjoner. Referanser av enkeltpersoner er forslag publisert av medlemmer av ekspertgruppa, men som ikke ble vedtatt. Frem til 1992 forelå det bare offisielle definisjoner for *eksonym*, ikke for *endonym*.

UNCSGN (1972, 1977): **Eksonym** = «et navn som på et konkret språk brukes på et geografisk objekt som ligger utenfor området hvor dette språket har offisiell status, og som avviker fra navnet som brukes på det/de offisielle språket/språka i området som det geografiske objektet ligger i.»

UNCSGN (1992): **Endonym** = «navn som brukes på hovedspråket som tales i området der objektet ligger, uavhengig av alfabetet som det skrives med.»

UNGEEN (2002): **Endonym** = «navn på et geografisk objekt på ett av språka som forekommer i området der objektet ligger.»

UNGEEN (2007): **Endonym** = «navn på et geografisk objekt på et offisielt eller veletablert språk som forekommer i området der objektet ligger.»

Jordan (2012): **Endonym** = «navnet som et lokalt samfunn bruker for et geografisk objekt som oppfattes som en del av området der dette samfunnet lever, med mindre det fins et mindre samfunn på stedet som bruker et annet navn.»

Woodman (2012): **Endonym** = «navn på et geografisk objekt som brukes lokalt

og frivillig på et språk som er veletablert i området der objektet ligger. (Språket kan, men trenger ikke å være offisielt.)»

Jordan (2014): **Endonym** = «navn på et geografisk objekt som brukes av den befolkninga som er autokton på stedet der objektet ligger.»

Woodman (2014): **Endonym** = «lokalt akseptert navn på et geografisk objekt (på et språk som er veletablert i området der objektet ligger)» [enten med eller uten delen i parentes].

Nyström (2014): **Endonym** = «navn på et geografisk objekt som er lokalt akseptert i området der objektet ligger» eller «lokalt akseptert navn på et geografisk objekt som brukes på et språk som er veletablert i området der objektet ligger.»

Definisjonen til Norsk språkråd (2005: 36) avviker fra FN's definisjon på to måter: (a) Den utelukker alle stedsnavn som ikke er offisielle, uansett hvor godt etablert de er. (b) Den spesifiserer at navnet skal ha offisiell status «i det landet det gjeld», altså presumptivt på nasjonalspråket. Jeg ser derimot på endonymi-definisjonene til Woodman (2014), Nyström (2014) og Jordan (2014) som de mest meningsfulle (omtrent i denne rekkefølgen). Jeg er med andre ord av den oppfatning at et språks offisielle status ikke bør inngå i definisjonen. Samtidig er FN's gjeldende definisjon (UNGEGN 2007) et levelig kompromiss, fordi det i det minste ikke *utelukker* lokalt etablerte navn på minoritetsspråk.

3 Forekomsten av flerspråklige endonymer i Europa

Språka som tales i europeiske land og er relevant for endonymer, er gjennomgått i vedlegg 1 og oppsummert i tabell 2 og vedlegg 2. Undersøkelsen ble avgrensa på følgende måte: geografisk til steder i Europa, lingvistisk til stedsnavn på autoktone språk med standardisert skriftspråk. Autoktone språk er språk som har en historisk og regional tilhørighet til stedene, noe jeg har definert som språk som har vært morsmål til ca. 25 % eller mer av befolkninga i minst én av landets kommuner per 1900 (avgrensningene er nærmere beskrevet i vedlegg 1).

Gjennomgangen viser at det kun er fem land som ikke har minoritetsspråk som er relevante for stedsnavn. Tre land har mer enn ti minoritetsspråk (Italia, Romania og Ukraina). Selv om minoritetsspråk altså er tall-

rike, er de fleste av dem ikke spesielt utbredt (tabell 2). Ofte har minoritetsspråka høyest andel i landlige strøk, mens de større byene i de samme områdene per i dag er dominert av de respektive nasjonalspråka. Det gjør at forholdsvis få av navna på Språkrådets liste over utenlandske stedsnavn er berørt (asterisker i tabell 2), siden denne lista av åpenbare grunner prioriterer større byer.

Tabell 2. Liste over europeiske land og deres levende autoktone språk. Språka er gruppert etter den maksimale andelen de oppnår i minst én av landets kommuner (eller sammenlignbare administrative enheter). Landene er gjennomgått i mer detalj i vedlegg 1. En alfabetisk liste over språk er gitt i vedlegg 2. Offisielle nasjonalspråk er fremheva med halvfeit skrift. Asterisker (*) viser språk som medfører endringer i Språkrådets normering av utenlandske stedsnavn (se vedlegg 3 og 4) om man følger artikkelens anbefaling til forbedra normering (del 5).

Land	Språkets maksimale andel i landets administrative enheter			
	5%–10%	10%–25%	25%–50%	50%–100%
Albania	arumensk			albansk* , gresk, makedonsk
Andorra				katalansk
Belarus				belarusisk* , russisk
Belgia				fransk* , nederlandsk*, tysk
Bosnia-Herc.				serbokroatisk
Bulgaria			romanes	bulgarsk , tyrkisk
Danmark		tysk		dansk , færøysk, grønlandsk*
Estland				estisk* , russisk
Finland			nordsamisk*	finsk* , svensk
Frankrike			bretonsk*, katalansk, korsisk	baskisk, flamsk, fransk* , tysk
Hellas	tsakonisk	albansk, arumensk, makedonsk, bulgarsk, tyrkisk		gresk*
Irland				engelsk, irsk-gælisk
Island				islandsk
Italia	fransk	katalansk	gresk, korsisk, moliseslavisk, oksitansk	albansk, frankoprovençalsk, friulisk*, italiensk , ladinsk*, sardisk*, slovensk, tysk*
Kosovo		makedonsk		albansk, serbokroatisk , tyrkisk
Kroatia		rusinsk	italiensk, romanes, slovakisk, tsjekkisk, ungarsk	serbokroatisk

Land	Språkets maksimale andel i landets administrative enheter			
	5%–10%	10%–25%	25%–50%	50%–100%
Kypros				gresk* , tyrkisk*
Latvia				latvisk , russisk
Liechtenstein				tysk
Litauen				litauisk* , polsk, russisk
Luxemburg	fransk, tysk			luxemburgsk*
Malta	engelsk			maltesisk*
Moldova		ukrainsk	russisk*	bulgarsk, gagausisk*, rumensk
Monaco				fransk
Montenegro				albansk, serbokroatisk*
Nederland				nederlandsk , vestfrisisk*
N.-Makedonia		serbokroatisk	romanes	albansk, makedonsk* , tyrkisk
Norge	lulesamisk	kvensk, sørsamisk		nordsamisk, norsk
Polen	rusinsk	tysk, ukrainsk	belarusisk	kasjubisk, litauisk, polsk*
Portugal			mirandesisk	portugisisk
Romania	krymtatarisk	polsk, tsjekkisk, tysk	bulgarsk	romanes, rumensk , russisk, serbokroatisk, slovakisk, tyrkisk, ukrainsk, ungarsk*
San Marino				italiensk
Serbia	rusinsk	arumensk, romanes, rumensk		albansk, bulgarsk, serbokroatisk* , slovakisk, ungarsk
Slovakia	ukrainsk	tysk		romanes, rusinsk, slovakisk , ungarsk
Slovenia	italiensk		serbokroatisk	slovensk , ungarsk
Spania		aragonesisk	aranesisk, asturleonesisk*	baskisk*, fala, galicisk*, katalansk*, spansk
Storbritannia		irsk-gælisk		engelsk , skotsk-gælisk*, walisisk*
Sveits		frankoprovençalsk		fransk* , italiensk , retoromansk* , tysk*
Sverige		nordsamisk	finsk/meänkieli	svensk
Tsjekkia	tysk	serbokroatisk, slovakisk	polsk	tsjekkisk*
Tyskland		dansk, østfrisisk	nordfrisisk*	sorbisk, tysk*
Ukraina	polsk	gagausisk	krymtatarisk	bulgarsk, rumensk, russisk*, ukrainsk* , ungarsk
Ungarn			slovakisk	romanes, rumensk, rusinsk, serbokroatisk, slovensk, tysk, ungarsk*
Vatikanstaten				italiensk
Østerrike				kroatisk, slovensk, tysk* , ungarsk

4 Dagens normering av flerspråklige endonymer

Språkrådets (2023) liste over utenlandske stedsnavn ble gjennomgått for å kartlegge om flerspråklige endonymer per i dag blir håndtert på en omforent måte. Til dette formålet ble det stilt to spørsmål som på en måte er hverandres speilvendinger: (1) Hvordan håndteres stedsnavn i land som har to eller flere nasjonalspråk? (2) Hvilke stedsnavn er ellers ført opp med to eller flere valgfrie former? For å begynne med det første spørsmålet, presenteres her en gjennomgang av land som har to eller flere nasjonalspråk:

- *Belarus* – Språkrådet har normert de fleste belarusiske stedsnavn i sin russiske form. Dette er historisk forståelig, siden russisk har dominert i Belarus under sovjettida. Imidlertid betegner halvparten av befolkninga belarusisk som sitt morsmål (se vedlegg 1). En likestilling av de offisielle belarusiske og russiske formene er derfor et nærliggende alternativ, som berører fire byer og to elver (vedlegg 3 og 4).
- *Belgia* – de fleste belgiske stedsnavn er normert som valgfrie mellom den franske og den nederlandske formen. Dette gir mening for *Bruxelles/Brussel*, som er offisielt tospråklig. De fleste av landets øvrige kommuner er imidlertid énspråklige (se vedlegg 1), så her hadde det gitt mer mening å normere stedsnavna i *enten* sin franske *eller* nederlandske form, avhengig av hva som er det dominerende og offisielle språket *lokalt*. En slik endring ville omfatte 13 byer (vedlegg 3). Belgias tredje offisielle språk (tysk) er ikke relevant for stedsnavna på Språkrådets liste.
- *Finland* – Språkrådet har normert alle steder som har et svensk navn, i sin svenske form. Dette valget er basert på at svensk er et av Finlands to offisielle språk, og at det finske Språkinstitutet anbefaler at de svenske stedsnavnene brukes i tekster på andre nordiske språk (IIS 1997). I tråd med endonymiprinsippet blir det likevel merkelig å benytte svenske navn på finske steder der ytterst få svensktalende bor, og som få nordmenn kjenner til. Terskelen for offisiell tospråkighet av finske kommuner er nokså lav (6 % andel svensktalende i kommunens befolkning, se vedlegg 1). Det som kan brukes som pekepinn, er derfor om kommunen er offisielt tospråklig. Er den ikke det, bør den ikke omtales under et svensk navn. Følges denne regelen, må sju av stedsnavna på Språkrådets liste få endra sin normering fra svensk til finsk (vedlegg 3).

- *Irland* – Språkrådet har normert alle irske stedsnavn i sin engelske form. Dette gir god mening, fordi den irsk-gæliske språkandelen er veldig lav i størsteparten av landet, og fordi steder der irsk-gælisk er flertallsspråket, ikke er representert på Språkrådets liste.
- *Kosovo* – de få kosoviske stedsnavna på Språkrådets liste er normert i sin albanske form. Dette valget kan forsvares, siden den serbiskspråklige befolkningsandelen er under 10 % på de aktuelle stedene.
- *Kypros* – Språkrådet har normert kypriotiske stedsnavn med valgfrihet mellom to former. Disse to formene er imidlertid ikke på landets to offisielle språk (gresk og tyrkisk), men på gresk og tysk, der de tradisjonelle tyske eksonymene har sine røtter i latinske, italienske eller engelske navn fra den tiden Kypros var henholdsvis en korsfarerstat (1191–1489), en del av det venetianske handelsimperiet (1489–1571) eller en britisk koloni (1878–1960). For kypriotiske steder som i dag skal ha to navn på norsk, bør dette rimeligvis være det greske og det tyrkiske. Dette gjelder opplagt hovedstaden (*Levkosía/Lefkoşa*), som befolkningsmessig er delt omtrent på midten. De øvrige stedene på Kypros er imidlertid – senest siden delinga av øya – så godt som rent enspråklige, enten greske eller tyrkiske. Det er vanskelig å begrunne hvorfor f.eks. den tyrkiskspråklige byen *Gazimağusa* på norsk skal omtales ved sitt greske (*Ammókhostos*) eller tyske eksonym (*Famagusta*), men ikke ved sitt offisielle endonym. Det samme gjelder for fire ytterligere stedsnavn (vedlegg 3).
- *Luxemb(o)urg* – det eneste luxemburgske navnet på Språkrådets liste er nettopp *Luxemb(o)urg*, som betegner både staten og dens hovedstad. Språkrådet har altså likestilt den offisielle franske og tyske formen, men ikke den offisielle luxemburgske, som er *Lëtzebuerg*. Tatt i betraktning at cirka tre av fire innbyggere oppgir luxemburgsk som morsmål – mot under 10 % for de to andre offisielle språka –, virker dette noe vilkårlig (se vedlegg 1). Situasjonen kompliseres noe av at eksonymer er vanlige som betegnelser for andre stater, og at byen i dette tilfellet har samme navn som staten (på alle tre språk). Her er det altså potensielt flere mulige løsninger, der ingen kan betegnes som optimal: (1) å beholde dagens normering, som vil si at hovedstadens desidert mest brukte endonym forblir utelukka på norsk; (2) å endre normeringa for by og stat til *Lëtzebuerg*, som altså vil innebære at staten offisielt må omtales under et i Norge nokså ukjent navn; (3) å beholde

dagens normering kun for staten og innføre *Lëtzebuerg* som byens normerte navn, noe som vil kunne oppfattes som ulogisk; (4) å tillate tre valgfrie skrivemåter for både staten og byen. Det er mulig at det siste alternativet er det mest levelige kompromisset

- *Malta* – Språkrådet har normert to av tre maltesiske stedsnavn i sin engelske form, selv om engelsk kun er morsmål til under 10 % av befolkninga (se vedlegg 1) og det har gått 60 år siden Malta ble uavhengig av sin tidligere kolonimakt Storbritannia. Det hadde derfor vært mer logisk å normere stedsnavna i sin offisielle maltesiske form (vedlegg 3).
- *Sveits* er firespråklig, men Språkrådets valg om å normere de fleste sveitsiske stedsnavn med én form er stort sett velfundert (jf. vedlegg 1). Navnet som i disse tilfellene er valgt, er alltid det mest brukte blant endonymene. Kun ett navn er nå valgfritt tysk/fransk, nemlig *Freiburg/Fribourg* for kantonen og byen. Av navna på Språkrådets liste bør imidlertid samme valgfrihet gjelde for kantonen *Wallis/Valais* (i dag normert kun i sin franske form) og for byen *Biel/Bienne* (i dag normert kun i sin tyske form). Mindretallsspråket tales i alle disse tilfellene av godt over 25 % av stedenes befolkning.

Flerspråklige stedsnavn er altså per i dag håndtert på en konsistent måte *innen* de fleste tospråklige land. Håndteringa *på tvers av* land er derimot veldig forskjellig. For kun tre av disse ni landene er det konsekvent brukt navneformer som brukes av det lokale befolkningsflertallet (Irland, Kosovo og Sveits). For ett land (Belgia) brukes det tospråklige former, selv om enspråklige er mer i tråd med den lokale språkbruken. For ett land (Belarus) forholder det seg motsatt, at det brukes enspråklige former selv om tospråklige er mer innlysende. I to tilfeller (Kypros og Malta) brukes kolonitidens navn fremfor de som er i bruk lokalt i dag. Finland kunne delvis plasseres i samme gruppe, men står i en særstilling på grunn av den nordiske språkpolitikken. Luxemburg representerer en utfordring, siden verken en en-, to- eller trespråklig løsning virker helt tilfredsstillende.

Språkrådet har i tillegg normert flere stedsnavn med valgfrihet mellom to ulike språk, selv om det aktuelle området bare har ett nasjonalspråk. Disse tilfellene er:

- *Estland* – Språkrådet tillater svenske ved siden av estiske former for to stedsnavn: *Hiiu* og *Dagö* og *Saaremaa* og *Õsel*. Disse to øyene var fra 1563/1645 til 1710 under svensk styre og hadde fra 1200-tallet og frem til 1944 en liten svenskspråklig minoritet. Ingen av delene kan rettferdiggjøre at de svenske navneformene fremdeles skal være likestilt med de estiske, annet enn i historiske sammenhenger.
- *Grønland* – på Språkrådets liste er de fleste stedsnavn (23) oppført som valgfrie danske og grønlandske former, selv om dansk er morsmålet til under 10 % av befolkninga. Spørsmålet er (som for Finland) om nordiske språk bør tilkjennes en særstilling på norsk, slik at danske stedsnavn brukes uavhengig av hvor utbredt de er på de aktuelle stedene. Imidlertid mista dansk i 2009 status som offisielt språk på Grønland (i motsetning til svensk i Finland). Denne situasjonen tilsier at de grønlandske formene bør foretrekkes. Hvis man i det hele tatt skal avvike fra denne regelen, bør valgfriheten begrenses til de få stedene der det danske navnet er godt kjent på norsk, noe som antagelig bare kan påstås å gjelde for hovedstaden *Nuuk* og *Godthåb* og *Nunap Isua* / *Kapp Farvel*.
- *Hellas* – Språkrådet tillater den tyske ved siden av den greske formen for *Kérkyra* og *Korfu*, der den tyske formen i sin tur er basert på øyas italienske navn *Corfù*. Endonymiprinsippet taler sterkt for å droppe *Korfu* som valgfri form.
- *Tsjekkia* – Språkrådet tillater tyske ved siden av tsjekkiske former for fire stedsnavn: *Čechy* og *Böhmen*, *Morava* og *Mähren*, *Karlovy Vary* og *Karlsbad* og *Plzeň* og *Pilsen*. Når det gjelder *Böhmen* og *Mähren*, er de tyske navna godt etablert for disse historiske landskapene. Terskelen for å bruke eksonymer ser generelt ut til å være lavere for nettopp slike uoffisielle landskapsnavn. For byene bør man imidlertid følge den endonymiske linja og avskaffe de tyske navna som likestilte former. Det fins tsjekkiske kommuner med en autokton tyskspråklig minoritetsandel på over 5 %, men *Karlovy Vary* og *Plzeň* er ikke blant disse.
- *Ukraina* – blant ukrainske byer har kun *Tsjornobyl* fått en valgfri russisk/ukrainsk normering. For de øvrige byene har Språkrådet i 2022 fjerna de russiske formene, selv om seks av dem har hatt et russisktalende befolkningsflertall ved den siste folketellinga og ytterligere to hadde en russisk språkandel på over 25 %. Ut fra et endonymiperspektiv burde man ha hatt valgfrihet for disse byene. Siden den

pågående krigen kan påvirke språkfordelinga, har jeg imidlertid ikke anbefalt noen normeringsendringer for ukrainske byer. Detaljer er beskrevet i vedlegg 1.

Gjennomgangen viser at valgfrie former i disse landene ikke brukes til fordel for levende minoritetsspråk, men til fordel for historiske eller tradisjonelle former. Men heller ikke dette er gjort på noen konsistent måte. At noen tyske bynavn er likestilt med de tsjekkiske, står f.eks. i sterk kontrast til Polen, der byer som *Szczecin* kun skal omtales under sine polske navn, selv om det antagelig er få nordmenn som tør å uttale dem. Forskjellen i håndteringa kan ikke skyldes de tyske språkandelene: Både *Karlovy Vary / Karlsbad* og *Szczecin/Stettin* hadde mer enn 90 % tysktalende innbyggere i 1900 og har under 2 % nå.

En omforent behandling av flerspråklige stedsnavn hadde vært å foretrekke, men dette innfris altså ikke av dagens normering. I neste del utarbeides det noen forslag for konsistente normeringskriterier. Disse utgjør i sin tur grunnlaget for forslag til justerte normeringer, som er samla i vedlegg 3 for bebodde steder som byer m.m., vedlegg 4 for elver og innsjøer samt vedlegg 5 for landskap (Sandvik 2024). Vedlegg 6 oppsummerer øvrige endringsforslag, som ikke gjelder normeringer.

5 Anbefalinger til en forbedra normering

Min anbefaling er følgende:

Utenlandske stedsnavn bør være normert på det språket eller de språka som lokalt tales av over 25 % av de berørte stedenes befolkning. Hvis dette omfatter ulike navn på flere språk, bør disse formene være likestilt.

Premisset for min anbefaling er at norsk normering av utenlandske stedsnavn bør gjenspeile de respektive lokale språkforholda, gitt at de relevante språka tales av en tilstrekkelig andel av befolkninga på de aktuelle stedene. Man kan diskutere både selve premisset og om 25 % er en formålstjenlig definisjon på en «tilstrekkelig andel». I avsnittene 5.1 og 5.2 starter jeg på en slik diskusjon.

I resten av kapitlet drøfter jeg betydninga av de relevante språkas offisielle status (5.3), om det fins grunner for å «forskjellsbehandle» språk

(5.4), og om tradisjon er en relevant faktor (5.5), samt at jeg presenterer resultatene av å anvende anbefalinga på navn på bebodde steder (5.6), elver og innsjøer (5.7) og landskap (5.8). Navn på land (stater) og hav er ikke tatt med i gjennomgangen min, siden disse ofte følger en annen logikk enn andre stedsnavn.

5.1 Premisset: Lokale språk trumfer nasjonalspråket

Premisset om at normeringer bør gjenspeile de lokale språkforholda, kan begrunnes på flere måter, men uten at noen av begrunnelsene er logisk eller juridisk tvingende. For min del oppfatter jeg det som en innlysende konsekvens både av endonymiprinsippet og av respekt for lokalbefolkninga at et sted skal kunne (og i grunnen *burde*) omtales ved navnet som flertallet av stedets innbyggere bruker. På samme måte mener jeg det er riktig at bruken av stedsnavn gjenspeiler om befolkninga på det omtalte stedet er delt nokså jevnt mellom to språkgrupper. Det bør i denne sammenheng ikke spille noen rolle om det lokale språket (eller noen av de lokale språka) er sammenfallende med landets nasjonalspråk.

En måte å «formalisere» dette argumentet på er ved å vise til språkvern og vern av nasjonale minoriteter. Disse måla er bl.a. nedfelt i FNs arbeid med stedsnavn (UNCSGN 2018, spesielt resolusjonene V/22, VIII/1 og IX/5) og i europeisk pakt om regions- eller minoritetsspråk (Europarådet 1992), som Norge ratifiserte i 1993. Den sistnevnte fremhever at «beskyttelsen av de historiske regions- eller minoritets-språk i Europa, hvorav noen står i fare for endelig utslettelse, bidrar til opprettholdelsen og utviklingen av Europas kulturelle rikdom og tradisjoner» (innledning), og stadfester at ett av virkemidlene er «bruken eller innføringen, om nødvendig sammen med navnet på de(t) offisielle språk, av tradisjonelle og korrekte former av stedsnavn på regions- eller minoritets-språk» (artikkel 10 nummer 2 bokstav g). Mens *innføringa* av stedsnavn er hvert enkelt lands ansvar, kan *bruken* av stedsnavn ses på som en felleseuropeisk forpliktelse, som Norge gjennom sin ratifisering av avtalen har slutta seg til. Anerkjennelse av nasjonale minoriteters stedsnavn er en viktig del av en slik inkluderende språkpolitikk, som et signal til den språklige minoriteten. Å forholde seg til et minoritetsspråklig stedsnavn har dessuten en bevisstgjørende effekt på brukeren av stedsnavnet.

Jeg mener videre at premisset kan leses ut av Norges egen forskrift om stadnamn (2017). Forskrifta dekker i utgangspunktet bare navn på

steder i Norge (unntatt Svalbard), men det er dens innretning som er poenget her. For å sitere fra forskrift om stadnamn § 7:

Har eit objekt samisk eller kvensk namn i tillegg til eit norskspråkleg namn, og namneformene er i bruk blant folk som bur fast på eller har næringsmessig tilknytning til staden, skal begge eller alle namna brukast.

I samanhengande tekst skal det offentlege bruke namnet på det språket teksten er utforma i.

På skilt eller kart o.l. der det blir brukt meir enn eitt namn, skal kommunen fastsetje rekkjefølgja av namna. Når ein fastset rekkjefølgja, skal ein ta omsyn til språkbruken på staden. [...]

Der det av praktiske grunnar er særskilt vanskeleg å bruke fleire namn, skal det i valet mellom norsk, samisk og kvensk leggjast vekt på kva for eit namn som har lengst tradisjon og er best kjent på staden.

I Norge skal altså stedsnavn benyttes så sant de er i bruk blant innbyggerne, uavhengig av om de er på landets nasjonalspråk eller ikke. Videre er det er «omsyn til språkbruken», altså de lokale språkandelene, som avgjør hvilket navn som skal stå først eller kunne brukes alene. I en sammenhengende tekst på norsk skal man f.eks. kunne skrive om *Kautokeino*, men på kart, skilting m.m. skal *Guovdageaidnu* enten stå alene eller foran *Kautokeino*.

Forskrifta er selvfølgelig ikke juridisk bindende utenfor Norge, men om dens tankegang likevel overføres til utlandet, ville det bety at man i sammenhengende tekst på f.eks. engelsk, walisisk, tysk eller frisisk bør omtale kommunen som *Guovdageaidnu* (enten alene eller foran *Kautokeino*). Det mener jeg gir svært god mening. Begge navneformene er uansett fremmede for «utlendinger flest» – så hvorfor skulle man i f.eks. Cardiff omtale Kautokeino under et navn som *verken* brukes i Cardiff eller i Kautokeino, men på et tredje sted (Oslo), istedenfor under navnet som brukes av et robust flertall av stedets innbyggere? Snur man på situasjonen, dvs. ser man på omtalen av utenlandske flerspråklige steder i en sammenhengende norsk, samisk eller kvensk tekst, ender man opp med en tilsvarende konklusjon: Man bør velge den navneformen som «er best kjent på staden» – og det er ikke nødvendigvis den navneformen som er best kjent i hovedstaden til landet som stedet ligger i.

Så mye om argumenter som støtter premisset. Det skal imidlertid også påpekes at premisset har sterke motstandere. Et eksempel er følgende utsagn (Kramer 2012: 78; min oversettelse):

Der man ikke benytter særegne navn, er det internasjonalt utbredt å benytte de stedsnavna som brukes i det respektive nasjonalspråket, og det er likegyldig om det er dette nasjonalspråket eller et minoritets-språk som tales i det berørte området. Man benytter overalt det engelske navnet *Cardiff* og ikke det walisiske navnet *Caerdydd*, man benytter det franske navnet *Saverne* og ikke det tyske navnet *Zabern*, man benytter det franske navnet *Perpignan* og ikke det katalanske navnet *Perpinyà*, man benytter det tyske navnet *Bautzen* og ikke det sorbiske navnet *Budyšin*, man benytter det tyske navnet *Amrum* og ikke det frisiske navnet *Oomram*.

Her kan man først si at eksemplene er dårlig valgt, siden de regionale språka faktisk er i mindretall (mellom 5 % og 30 %) på alle disse stedene. Om det bare er plass til ett navn, vil jeg derfor være enig i at det er det nasjonalspråklige navnet som i disse tilfellene skulle ha fått forrang. Men på steder der de regionale språka er i flertall, ville jeg altså komme til stikk motsatt konklusjon: Jeg mener bl.a. at man bør benytte det walisiske navnet *Ynys Môn* og ikke det engelske *Anglesey*, at man bør benytte det tyske navnet *Bruneck* og ikke det italienske *Brunico*, at man bør benytte det katalanske navnet *La Sénia* og ikke det spanske *Cenia*, at man bør benytte det sorbiske navnet *Chrósćicy* og ikke det tyske *Crostwitz*, at man bør benytte det frisiske navnet *Feanwâlden* og ikke det nederlandske *Veenwouden*.

Ved å tilby valgfrihet innen meningsfulle rammer, vil man dessuten i mange av tilfellene kunne bruke begge navna, slik at spørsmålet ikke trenger å reduseres til et enten-eller. Dermed er vi over på spørsmålet om når en normering skal bruke to likestilte navneformer:

5.2 Avgrensning av en «tilstrekkelig andel»

Om man er enig i at alle navn som brukes av en tilstrekkelig andel av befolkninga på de aktuelle stedene, bør være godkjente navneformer, gjenstår spørsmålet hvordan man skal definere «tilstrekkelig andel». Mitt forslag om 25 % som nedre grense er i utgangspunktet vilkårlig, men er et

forsøk på å unngå en «inflasjon» av flerspråklig normerte stedsnavn. Setter man grensa høyere, f.eks. til 33 % eller 40 %, vil man redusere antall tospråklige normeringer ytterligere, samtidig som man «bortdefinerer» en større og større andel av stedets befolkning. Settes grensa til 50 % (eller til et relativt flertall, for steder der ingen språkgrupper oppnår 50 %), unngår man enhver tospråklig normering.

Motsatt kan man argumentere for at minoritetsvern tilsier en vesentlig lavere terskelverdi enn 25 %. Forskrift om stadnamn setter f.eks. som eneste krav at stedsnavnet «er i bruk blant folk som bur fast på eller har næringsmessig tilknytning til staden», åpenbart selv om det respektive språkets andel ligger under 1 %. Dette ståstedet er også forenlig med et avkoloniseringsperspektiv, der man kan argumentere for at et autoktont navn bør prioriteres, selv om kolonimakta langt på vei har klart å uttrykke det.

Disse argumentene må imidlertid veies opp mot brukerperspektivet. Om et for stort antall utenlandske stedsnavn er normert med valgfrihet mellom to eller flere former, vil normeringa ikke lenger være en hjelp for den jevne språkbruker, men antagelig heller øke forvirringa. Man kunne derfor argumentere for at synliggjøringa av lokale mindretallsformer ikke er oppgaven til en stedsnavnnormering, men at den må overlates til den enkelte språkbruker, ved at det jo uansett er fritt frem å nevne alternative navneformer *i tillegg til* den normerte. Jeg mener at 25 % representerer et levelig et kompromiss mellom språkvern og brukerperspektivet, uten at dette trenger å være noen form for fasit.

Det forrige avsnittet er basert på premisset om at en flerspråklig normering for et utenlandsk sted innebærer at hvert av navna kan brukes *i stedet for* det andre, f.eks. at det er *valgfritt* om jeg omtaler den sveitsiske kantonen *Fribourg* under dette navnet eller som *Freiburg*. Valget kan være avhengig av konteksten, f.eks. om kantonen omtales i sammenheng med en tysktalende eller en fransktalende hovedperson. Valgfrihet forutsetter i så fall at begge formene er tilstrekkelig godt kjent på norsk. En alternativ tolkning av flerspråklige normeringer hadde derimot vært at man alltid eller oftest bør bruke *begge* formene, altså omtale den sveitsiske kantonen som «Fribourg/Freiburg» eller «Fribourg (Freiburg)», i hvert fall første gangen den nevnes i en tekst. En slik både-og-forståelse bør uansett legges til grunn når formen som dominerer lokalt, eller som det ut fra sammenhengen er mest naturlig å bruke, må antas å være lite kjent i Norge.

5.3 Hvilken betydning skal språkets offisielle status ha?

Som nevnt over (del 2, jf. tabell 1), mener jeg i utgangspunktet at et språks offisielle status ikke har noe i definisjonen på endonym å gjøre, men at FN's gjeldende definisjon (UNGEGN 2007) er et levelig kompromiss. Definisjonen til Norsk språkråd (2005: 36), «den offisielle skrivemåten i det landet det gjeld», er derimot uheldig, siden den utelukker alle stedsnavn som ikke er på landets nasjonalspråk, fra å bli ansett som endonymer. Språkvern består imidlertid i mange europeiske land nettopp i at et (nasjonalt) minoritetsspråk (som kan være et lokalt majoritetsspråk) og dets stedsnavn har offisiell status på lavere administrative nivåer, som region-, provins- eller kommunenivå. Slike navn vil ifølge Norsk språkråds (2005) definisjon ikke være endonymer. Ved normering av utenlandske stedsnavn bør man dermed legge en nyere definisjon til grunn.

I praksis har spørsmålet om navn på landets offisielle nasjonalspråk automatisk skal betraktes som et endonym, så godt som ingen betydning for forslagene i vedleggene 3–5. Det er kun ett eneste tilfelle der det nasjonalspråklige navnet ikke er del av den foreslåtte normeringa (den ladinisktalende dalen *Val Gardena / Gherdëina* i Italia; se vedlegg 3 og Sandvik 2023). At det ikke er flere tilfeller, har to årsaker: at jeg har satt avgrensninga av relevante språkandeler til 25 %, og at Språkrådet (2023) hovedsakelig har normert større byer. Med en annen terskelverdi hadde dette sett annerledes ut, f.eks. har nasjonalspråket på flere av stedene en andel på under 33 % (bl.a. *Cardigan/Aberteifi, Ibiza/Eivissa, Leeuwarden/Ljouwert*).

Blant steder som er for små (eller ukjente) til å være hensyntatt av Språkrådets (2023) liste, er det derimot mange der nasjonalspråket har under 25 % lokal språkandel. Det er til og med en god del steder der nasjonalspråket har under 10 %, 5 % og sågar 1 % andel (en rekke eksempler er nevnt i vedlegg 1). Slike stedsnavn som ligger utenfor normeringa, kommer jeg tilbake til i del 6.

5.4 Skal man gjøre forskjell på språk?

Man kan se for seg flere grunner for at noen språk skal ha forrang foran andre når utenlandske stedsnavn normeres i Norge. De mest relevante scenariene er antagelig de tre følgende:

- *Navn på nordiske språk foretrekkes fremfor navn på ikke-nordiske*

språk. Dagens normering (Språkrådet 2023) følger dette prinsippet, ved at finske stedsnavn gjennomgående er normert i sine svenske former, og ved at danske og grønlandske former er likestilt når det gjelder stedsnavn på Grønland. Den fellesnordiske språkpolitikken kan nok brukes som begrunnelse for å avvike fra 25 %-regelen som er foreslått over, men endonymiprinsippet tilsier at et slikt prinsipp ikke bør gå på bekostning av stedegne endonymer der de nordiske knapt er i bruk. Over (del 4) er det foreslått at man for Finlands vedkommende følger kommunenes offisielle språkstatus (som vil si at kommuner med minst 6 % svensktalende skal omtales under sitt svenske navn på norsk), og at man for Grønland i all hovedsak baserer seg på grønlandske former. Utenfor Norden vil jeg anbefale på det sterkeste at nordiske eksonymer ikke bør brukes. Dette gjelder de estiske øyene *Hiiu*/*Dagö* og *Saa-remaa*/*Ösel*, der det ikke lenger snakkes svensk, og landskapene *Dithmarschen*/*Ditmarsken* og *Tirol*/*Tyrol*, der befolkninga aldri har snakka dansk (se vedlegg 1, 3 og 5).

- *Navn på germanske språk foretrekkes fremfor navn på ikke-germanske språk*. Dette prinsippet er på en måte fortsettelsen av det forrige, og det ser ut til å være fulgt i Malta og Storbritannia, der engelske navn har fått forrang foran maltesiske eller keltiske navn, og i Øst- og Sør-Europa, der enkelte tyske navn har fått forrang foran navn på de respektive nasjonalspråka. Prinsippet er imidlertid ikke gjennomført, og jeg vil anbefale å avvike det helt. Det er også mulig at de nevnte eksemplene er et utslag av det følgende prinsippet:
- *Navn på utbredte språk foretrekkes fremfor navn på mindre kjente språk*. Med «utbredte språk» mener jeg språk som mange nordmenn lærer på skolen og kan forventes å ha kjennskap til (hovedsakelig engelsk, fransk, spansk og tysk). Dette prinsippet ser ut til å være fulgt f.eks. i Spania, der spansk gjennomgående foretrekkes foran galicisk og katalansk (som er regionalt offisielle språk), og i Luxemburg, der tysk prioriteres foran luxemburgsk (som er nasjonalt offisielt), selv om språka hører til samme språkgruppe (henholdsvis romansk og germansk).

De tre prinsippene kan ha noe å si for hvor lett eller fort en ny normering vil få fotfeste. Det første er dessuten godt begrunna i den fellesnordiske språkpolitikken. Men ut fra et avkoloniseringsperspektiv på stedsnavn

bør disse prinsippene tillegges liten eller ingen vekt (spesielt det siste). At engelske, franske, spanske og tyske, men også bl.a. greske og italienske, stedsnavn ofte er mye bedre kjent enn stedsnavna som brukes av den minoritetsspråklige lokalbefolkninga, skyldes jo ofte nettopp den ekspansive språkpolitikken som de respektive statene har ført – og til dels, om enn i noe svekka form, fremdeles fører – på vegne av sitt eget nasjonalspråk. Det samme kan muligens sies om synet en del fin- og grønlen- dere har på henholdsvis svenske og danske stedsnavn i landene sine, basert på at det er en viss lokal motstand mot de respektive nordiske språka i begge områdene (Petersen 1995; Pitkänen & Westinen 2017; Himmelroos & Strandberg 2020; Kočí & Baar 2021).

5.5 Skal tradisjon ha noe å si?

Noen av de eksisterende norske eksonymene må regnes som godt etablert (f.eks. *Nikosia* for *Levkosia/Lefkoşa*). Dette kan selvfølgelig anføres som et argument mot mine anbefalinger. At jeg har utelatt land (stater) og hav i artikkelen og er forsiktig med å anbefale endringer for landskapsnavn, har også sin hovedårsak i tradisjon. Det ville antagelig være lav aksept for å omtale Frankrike, Tyskland og Polen som *France*, *Deutschland* og *Polska* på norsk.

Det har likevel vært et bevisst valg å utelate tradisjon fra anbefalingene. For bebodde steder som byer, kommuner, provinser, øyer m.m. mener jeg at endonymiprinsippet er godt begrunna selv om eksonymene er etablert. Hvis mine endringsforslag gjennomføres, vil dessuten alle navn på europeiske byer osv. følge en felles mal, noe som er en fordel i seg selv.

Man kan også påpeke at *Danzig*, *Prag* og *Rom* per i dag enten oppfattes som fremmedspråklig eller i beste fall som veldig gammelmodig norsk. Tidligere normeringsendringer har altså vært vellykkete, dvs. har fått fotfeste, selv om de må kunne betegnes som vesentlig mer gjennomgripende enn de jeg foreslår her, i både antall endringer, hvor allment kjent stedene er, og hvor godt etablert deres eksonymer har vært.

5.6 Byer m.m.

Når anbefalinga som er begrunna i avsnittene over, brukes på stedene som er oppført på Språkrådets (2023) liste over utenlandske stedsnavn, er det flere som bør få endra normering. Disse er sammenfatta i vedlegg 3 for

bebodde steder (byer, kommuner, provinser, øyer m.m.).

Totalt innebærer forslagene at 90 normeringer bør endres. Det betyr at de fleste europeiske stedsnavn på Språkrådets liste vil være uberørt. I teorien åpner anbefalinga i del 5 for trespråklige normeringer, men i praksis var ikke denne situasjonen oppfylt noe sted. Endringsforslagene faller i de følgende kategoriene:

- 32 steder bør gå fra to- til enspråklig normering, fordi ett av de to språka tales av under 25 % av befolkninga, der navna som fjernes, er på (ett av) nasjonalspråk(a). Dette berører 13 stedsnavn i Belgia og 19 stedsnavn på Grønland. Navna som blir stående igjen, er i alle tilfeller på et offisielt språk, f.eks. nederlandsk *Antwerpen* (ikke lenger fransk *Anvers*), fransk *Liège* (ikke lenger nederlandsk *Leuk*) og grønlandsk *Kangerluarsoruseq* (ikke lenger dansk *Færingehavn*).
- Seks steder bør gå fra to- til enspråklig normering, fordi ett av de to språka tales av under 25 % av befolkninga, der navna som fjernes, *ikke* er på et nasjonal- eller annet offisielt språk. Navna som fjernes, er her historiske navn som ikke lenger er i bruk lokalt. Navna som blir stående igjen, er i alle tilfeller på nasjonalspråket, f.eks. estisk *Saaremaa* (ikke lenger svensk *Ösel*), tsjekkisk *Plzeň* (ikke lenger tysk *Pilsen*) og gresk *Kérkyra* (ikke lenger tysk *Korfu*).
- Seks steder bør gå fra en- til tospråklig normering, fordi to nasjonalspråk tales av mer enn 25 % av befolkninga. Ved siden av belarusiske og noen sveitsiske navn (se del 4) gjelder dette for øya *Usedom* (tysk), som er delt mellom Tyskland og Polen og heter *Uznam* på polsk.
- For 15 steder tilsier språkas utbredelse på de respektive stedene at et navn byttes ut med et annet navn, der de nye navna er på (ett av de) offisielle språk(a). I de fleste av tilfellene er også navna som fjernes, på offisielle nasjonalspråk, f.eks. når gresk *Morfou* erstattes med tyrkisk *Güzelyurt* og engelsk *Gozo* med maltesisk *Għawdex*. Også seks finske stedsnavn hører til denne kategorien, om man følger forslaget fra del 4 og 5.4 (svensk *Uleåborg* erstattes med finsk *Oulo*). I noen tilfeller er formen som fjernes, ikke lenger offisiell (dansk *Melville Bugt* erstattes med grønlandsk *Qimusseriarsuaq*) eller har aldri vært det (tysk *Nikosia* erstattes med tyrkisk *Lefkoşa*).
- For sju steder er navnet rett og slett forelda (engelsk/walisisk *Caer-*

narfon erstatter *Caernarvon*), feilstava (fransk *Malmedy* uten aksent) eller tvilsomt (*Gagausia* erstatter *Gagaus*).

- 23 steder bør gå fra en- til tospråklig normering, fordi et minoritetsspråk tales av mer enn 25 % (og mindre enn 75 %) av befolkninga. Åtte av disse ligger i Spania (f.eks. asturisk *Uviéu* ved siden av *Oviedo*, katalansk *Eivissa* ved siden av *Ibiza*), fire i Italia (sardisk *Casteddu* ved siden av *Cagliari*) og fire i Storbritannia (walisisk *Aberteifi* ved siden av *Cardigan*). Andre eksempler er ungarsk *Marosvásárhely* ved siden av rumensk *Târgu Mureş* og vestfrisisk *It Hearrenfean* ved siden av nederlandsk *Heerenveen*.
- Ett eneste sted bør skifte navn fra nasjonal- til «minoritetsspråk», som er et lokalt majoritetsspråk: I den italienske dalen som er normert som *Val Gardena*, havner nasjonalspråket på tredje plass (4 %) etter ladinsk (86 %, *Gherdëina*) og tysk (9 %, *Gröden*).

De fleste av endringene gjelder altså tilfeller der et relevant nasjonalspråklig navn er utelatt fra normeringa, eller der kun ett av to nasjonalspråklige navn bør brukes. Disse endringene, som er begrunna i del 4, bør være forholdsvis ukontroversielle. Derimot representerer en likestilling av minoritetsspråklige navn med nasjonalspråklige, slik det tas til orde for i begynnelsen av del 5, et tydelig brudd med gjeldende normeringspraksis. Det er imidlertid bare 24 av 90 endringer som faller i denne kategorien, altså et relativt overskuelig antall.

5.7 Elver og innsjøer

Elver, innsjøer og laguner har ikke noen «befolkning». Deres navn kan derfor ikke uten videre håndteres etter samme prinsipp som navn på bebodde steder, noe som krever tilpassa regler.

Et generelt utgangspunkt bør være at elver som krysser en landegrense, skal kunne omtales ved navna i begge land. I et endonymiperspektiv bør det samme gjelde for elver som krysser en språkgrense uten å krysse en landegrense. Det fins selvfølgelig flere mulige grunner til å avvike fra en slik regel, bl.a. at

- 1) elvas andel i det ene landet/språkområdet er veldig liten,
- 2) elva krysser så mange lande- eller språkgrenser at antall navn ville blir uoversiktlig.

Disse unntaka kan utdypes med noen eksempler:

(1) *Vltava* skal ifølge Språkrådet også kunne omtales under sitt tyske navn *Moldau*. Det sistnevnte har nok historisk vært mest kjent i Norge, men er ikke lenger noe endonym – hvis man ser bort fra at én av Vltavas kildeelver (*Studená Vltava / Kalte Moldau*) har sin kilde i Tyskland, 2 km fra grensa til Tsjekkia. Vltavas lengde er 430 km, slik at elvas lengdeandel i tyskspråklige områder er under en halv prosent. Uten at dette kan bli en eksakt vitenskap, foreslår jeg 10 % som en mulig avgrensning; altså at elvenavn bør bli likestilt på Språkrådets liste om elvas løp i det aktuelle språkområdet utgjør minst 10 % av elvas totale lengde. Om man legger denne 10 %-regelen til grunn, vil f.eks. det luxemburgske navnet *Musel* ikke være en valgfri form for *Mosel/Moselle* (7 % av elva er langs grensa til Luxemburg), mens *En* så vidt vil være en valgfri form for *Inn* (11 % av elva er i retoromanskspråklige områder). Andre avgrensninger er selvfølgelig mulig, men en høyere terskel enn 20 % er ikke å anbefale, siden noen godt kjente elvenavn i så fall vil forsvinne (f.eks. *Oder*, se vedlegg 4).

(2) Elva *Dnepr/Dnipro/Dnjapro* (russisk/ukrainsk/belarusisk) har tre likestilte navn på Språkrådets liste. I tillegg lister vedlegg 4 opp fem ytterligere elver som bør ha tre likestilte navn på norsk, selv om de i dag er oppført med ett eller to. Mer enn tre navn begynner derimot å bli uhåndterlig. Eksempelvis har Rhinen minst fem endonymer (retoromansk *Rein*, italiensk *Reno*¹, tysk *Rhein*, fransk *Rhin* og nederlandsk *Rijn*), og Donau har minst seks (tysk *Donau*, ungarsk *Duna*, slovakisk og ukrainsk *Dunaj*, romanes *Dunaja*, rumensk *Dunărea* samt bulgarsk og serbokroatisk *Dunav*). Disse omtales på norsk under kun ett navn. Av disse er *Donau* et endonym (sammenfallende med det tyske navnet), mens *Rhinen* er et eksonym. I disse to tilfellene anbefales det ingen endring.

Vedlegg 4 viser en gjennomgang av elvene på Språkrådets liste som ikke følger den foreslåtte regelen. Dette gjelder i all hovedsak elver der et re-

1 Det kan diskuteres om italiensk *Reno* er et endonym, men 16 km av én av Rhinens kildeelver ligger i Italia. Selv om dette området er ubebodd, har elva her et italiensk navn (*Reno di Lei*).

levant endonym (eller to) er utelatt. Stort sett er det nasjonalspråklige endonymer som mangler (13); i kun to tilfeller er det minoritetsspråklige endonymer. Det eneste tilfellet der Språkrådet har ført opp en elv med ett navn «for mye», er *Vltava/Moldau*.

Flerspråklige elvenavn er for øvrig ført opp på to forskjellige måter på Språkrådets liste:

- a. [**Navn 1**] ([språk 1]) el. [**Navn 2**] ([språk 2]) elv i [land 1] og [land 2]
- b. [**Navn 1**] elv i [land 1] (i [land 2] [*Navn 2*])

De fleste elver er ført opp på måte b. Dette er litt merkelig, siden Språkrådets liste ellers, dvs. for stedsnavn som *ikke* er elver, følger mal a. Det hadde derfor vært en fordel om samme mal også ble brukt for elver, også fordi variant b ikke gjør det tydelig om «Navn 2» faktisk er en godkjent form eller ikke. Variant b er også uheldig av den grunn at de ulike navna ikke nødvendigvis er knytta til land, men til språk. For eksempel omtaler Latvias russiskspråklige minoritet *Daugava* som *Dvina*, Romanias ungarskspråklige minoritet omtaler *Mureş* som *Maros*, og navna *Moselle* og *Mosel* brukes ikke bare i henholdsvis Frankrike og Tyskland, men begge brukes også i Luxemburg. Samla sett taler dette for at elvene som per i dag er ført opp på måte b, heller bør følge mal a. De relevante elvene er ført opp i vedlegg 6.

Når det gjelder innsjøene og lagunene på Språkrådets liste, er de fleste av dem ført opp med sine endonymer eller er deloversatt med endelsen -sjøen. Rene endonymer er brukt for danske, britiske, islandske, nederlandske, svenske og noen italienske, sveitsiske og tyske innsjøer (f.eks. *Arresø*, *Loch Ness*, *Dingvallavatn*, *IJsselmeer*, *Torneträsk*, *Lago Maggiore*, *Lac de Neuchâtel*, *Tegernsee*). Eksempler på deloversatte endonymer er *Annecysjøen* (fransk *Lac d'Annecy*), *Bledsjøen* (slovensk *Blejsko jezero*), *Bodensjøen* (tysk *Bodensee*) og *Ohridsjøen* (makedonsk *Ohridsko Ezero*). Eksonymer er brukt i fire tilfeller (vedlegg 4):

- *Frisches Haff* (tysk) har endonymene *Zalew Wiślany* (*Wisłalagunen*, polsk) og *Kaliningradskij zaliv* (*Kaliningradlagunen*, russisk). Begge språka er relevante, siden 39 % av lagunen ligger i Polen og 61 % i Russland.
- *Genfersjøen* (av sveitsertysk *Genfersee*) er godt etablert og velkjent

på norsk. Endonymet er imidlertid fransk *Lac Léman*.

- *Peipussjøen* (av tysk *Peipussee*) har endonymene *Peipsi-Pihkva järv* (estisk) og *Tsjudsko-Pskovskoje ozero* (russisk). Begge språka er relevante, siden 44 % av innsjøen ligger i Estland og 56 % i Russland. Et brukbart alternativ til *Peipsi-Pskov-* eller *Tsjude-Pskov-sjøen* er å bruke de kortere formene *Peipsi-* eller *Tsjudesjøen*, som betegner den nordlige og klart største delen av innsjøen.
- *Skutarisjøen* (av italiensk *Lago di Scutari*, antagelig via tysk *Skutari-see*) har endonymene *Liqeni i Shkodrës* (*Shkodërsjøen*, albansk) og *Skadarsko jezero* (*Skadarsjøen*, montenegrinsk og serbisk). Begge navna er relevante, siden 40 % av innsjøen ligger i Albania og 60 % i Montenegro, der det også tales albansk langs den sørlige bredden.

5.8 Landskapsnavn

Navn på landskap som ikke er administrative enheter, bør vurderes separat. Dette omfatter historiske landskap og fjellkjeder, men også f.eks. øygrupper eller større øyer. For disse eksisterer oftere norske former som avviker fra de lokale språka. Slike landskap er ført opp med sine endonymer i vedlegg 5. Fornorska navn f.eks. på *-ene* er utelatt helt (f.eks. *Alpene*, *Asorene*, *Vogesene*), siden de må regnes som spesielt godt etablert.

De alternative skrivemåtene som er oppført i vedlegg 5, er ikke ment som anbefalinger, men rett og slett som en sammenstilling av norske landskapsnavn som avviker fra endonymene. Noen av disse er det sikkert både enkelt og meningsfullt å endre normeringa på, men det er ikke opplagt at samme løsning fungerer for alle navna. Årsakene bak oppføringene varierer:

- I ti tilfeller kan den norske skrivemåten ses på som et særegent norsk eksonym. Her bør det vurderes i hvert enkelt tilfelle om en endring i den norske normeringa er på sin plass. Dels er forskjellen til endonymet liten (f.eks. *Asturias/Asturia*, *Valahia/Valakia*). Dels kan motivasjonen ha vært å lage en form som er et kompromiss mellom flere fremmedspråklige former (f.eks. *Bukovina* som en slags blanding mellom *Bucovina* og *Bukovyna*), eller som er enkel å uttale på norsk (f.eks. *Dalmacija/Dalmatia*, *Sardigna/Sardinia*). Når det gjelder uttale, har Brodal (1999) tatt til orde for å legge mer vekt på lokal uttale (endofoni) enn lokal skrivemåte. For eksempel ligger den endofone uttalen

av *Cataluña/Catalunya* (/kata'ljuna/) nærmere en standard norsk uttale av *Catalonia* enn av endonymene. «Endofoniprinsippet» kan muligens rettferdiggjøre noen av de særnorske landskapseksonymene, selv om det ikke har fått gjennomslag for andre stedsnavn (f.eks. verken *Landen*, *Pari*, *Råma* eller *Vin*).

- I ni tilfeller samsvarer normeringa med et nasjonalspråk som i dag ikke tales i landskapet, dvs. det er også et eksonym, men ikke et særegent norsk et. Opphavsspråket er enten tysk (f.eks. *Krain*, *Kurland*), svensk (*Karelen*) eller italiensk (*Istria*). Flere av disse er historiske landskapsbetegnelser, dvs. de brukes i liten grad i de aktuelle områdene i dag. I slike tilfeller gir dagens normeringer mening, siden det i en historisk sammenheng jo er naturlig å bruke nettopp de formene som har vært i bruk før. Endonymene kan likevel være valgfrie former.
- I fem tilfeller tillater normeringa kun én form, selv om landskapet er delt mellom to land og det fins to nasjonalspråklige former. I slike tilfeller er det nærliggende at begge formene kan være likestilt (f.eks. *Galicja/Halytsjyna*, *Pommern/Pomorze*).
- Kun tre alternative skrivemåter skyldes minoritetsspråk, og disse kan være valgfrie former ved siden av de nasjonalspråklige navna (f.eks. *Alsace/Elsass*, *Snowdon / Yr Wyddfa*).

6 Anbefalinger til håndtering av unormerte stedsnavn

Til syvende og sist er det alltid språkbrukeren som har ansvar for å skrive forståelig. Når man bruker et lite kjent navn på et kjent sted, reduserer man forståeligheten. Dette gjelder i grunnen uavhengig av om navnet er normert eller ikke. Det store flertallet av utenlandske stedsnavn er ikke normert og kan aldri bli normert av Språkrådet. Når slike navn omtales i en tekst eller plasseres på et kart, er valgene overlatt til den enkelte språkbruker, men det samme gjelder når normeringa tillater ulike former. Jeg ønsker derfor å avslutte artikkelen med noen generelle anbefalinger til håndtering av stedsnavn. Premisset er det samme som ble forsvart i del 5.1 i forlengelse av endonymiprinsippet: at norsk bruk av utenlandske stedsnavn bør gjenspeile de lokale språkforholda. Utgangspunktet kan dermed være to enkle regler:

- 1) å alltid bruke det stedsnavnet som benyttes av flertallet av stedets innbyggere;
- 2) å eventuelt tilføye stedets navn som benyttes av mindretallet eller mindretalla, ved første nevning, f.eks. i parentes.

Avhengig av sammenhengen, dvs. årsaka til at stedet blir nevnt, kan det være grunner til å avvike fra regel 1. Det kan f.eks. være naturlig å omtale føde- eller bostedet til en person med stedsnavnet som tilsvarer denne personens morsmål. Ellers vil regel 1 vanligvis være tilstrekkelig om stedet bare nevnes i forbifarten, med mindre et annet navn på dette stedet kan antas å være bedre kjent på norsk. I så fall kommer regel 2 til anvendelse.

Regel 2 er spesielt viktig om et flerspråklig sted omtales grundigere eller nevnes flere ganger i samme tekst, men også om stedet navngis på et kart. Hvis et sted får en viss plass i en tekst, er lokale språk og dermed de ulike navna på stedet tross alt ofte relevant informasjon. Når denne vurdering tas, kan man godt operere med en terskelverdi som er lavere enn språkandelen på 25 % som ble anbefalt for normeringer i del 5. Som en pekepinn bør man nevne navn på minoritetsspråk om disse overstiger 10 % befolkningsandel lokalt, eller om nasjonalspråket er blant (de lokale!) minoritetsspråka, men det er ingenting i veien for å operere med en lavere språkandel enn 10 %. Tabell 2 gir en oversikt over hvilke språk som kan være relevant å hensynta, og tekstene og kartene i vedlegg 1 beskriver og viser hvilke deler av landet de ulike språkene er utbredt i. Følger man disse enkle reglene, viser man respekt for befolkninga på stedene man omtaler og bidrar til å holde minoritetsspråk i live.

Vedlegg

Artikkelen har seks vedlegg. Disse er åpent tilgjengelig på nett (Sandvik 2024).

Litteratur

Arstal, Aksel. 1922. *Geografiske fremmednavn. Forslag til skrivemåte og uttale*. Kristiania: Malling.

Brodal, Jan. 1999. Endonymi eller eksonymi? Noen prinsipielle og prak-

- tiske betraktninger. I *Utanlandske namn i Norden* (NORNA-rapporter 68), red. av Botolv Helleland & Leif Nilsson, 157–170. Uppsala: NORNA-förlaget.
- Europarådet. 1992. European charter for regional or minority languages / Europeisk pakt om regions- eller minoritetsspråk. <https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/1992-11-05-1>.
- Forskrift om stadnamn. 2017. <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2017-05-23-638>.
- Helander, Kaisa R. 1999. Samiske navn som eksonymer og endonymer. I *Utanlandske namn i Norden* (NORNA-rapporter 68), red. av Botolv Helleland & Leif Nilsson, 137–148. Uppsala: NORNA-förlaget.
- Helleland, Botolv. 2012. *Firenze* på norsk og *Florens* på svensk. Utanlandske stadnamn på norsk. I *Namn på stort och smått*, red. av Katharina Leibring mfl., 117–128. Uppsala: Namnarkivet.
- Himmelroos, Staffan & Kim Strandberg (red.). 2020. *Ur majoritetens perspektiv. Opinionen om det svenska i Finland*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- IIS [Institutet för de inhemska språken]. 1997. *Ortnamn i Finland på de nordiska språken*. https://www.sprakinstitutet.fi/sv/sprakhjalp/namnhjalp/ortnamn/ortnamn_i_finland_pa_de_nordiska_spraken (lest 16.9. 2024).
- Jordan, Peter. 2012. Towards a comprehensive view at the endonym/exonym divide. I *The great toponymic divide*, red. av Paul Woodman, 19–32. Warszawa: Główny Urząd Geodezji i Kartografii.
- Jordan, Peter. 2013. Working Group on Exonyms. *UNGEGN Information Bulletin* 45: 9–10.
- Jordan, Peter. 2014. Arguments for new definitions of *exonym* and *endonym*. I *The quest for definitions*, red. av Peter Jordan & Paul Woodman, 21–31. Hamburg: Kovač.
- Kočí, Adam, & Baar, Vladimír. 2021. Greenland and the Faroe Islands: Denmark's autonomous territories from postcolonial perspectives. *Norsk Geografisk Tidsskrift* 75: 189–202. <https://doi.org/10.1080/00291951.2021.1951837>.
- Kramer. 2012. *Italienische Ortsnamen in Südtirol*. Stuttgart: ibidem.
- Leira, Vigleik. 1999. Norsk språkråds arbeid med utenlandske geografiske navn. I *Utanlandske namn i Norden* (NORNA-rapporter 68), red. av Botolv Helleland & Leif Nilsson, s. 149–156. Uppsala: NORNA-förlaget.

- Norsk språkråd. 1991. *Geografiflista*. Oslo: Novus.
- Norsk språkråd. 2005. *Rettskrivningsendringer fra 1. juli 2005*. <https://www.sprakradet.no/wp-content/uploads/rettskriving2005.pdf>.
- Nyström, Staffan. 2014. *Endonym and exonym – basically linguistic concepts after all?* I *The quest for definitions*, red. av Peter Jordan & Paul Woodman, 33–38. Hamburg: Kovač.
- Nyström, Staffan. 2015. *Endonym and exonym: definitions and some useful subterms*. I *Confirmation of the definitions*, red. av Peter Jordan & Paul Woodman, 19–23. Hamburg: Kovač.
- Petersen, Robert. 1995. Colonialism as seen from a former colonized area. *Arctic Anthropology*, 32, 118–126. <https://www.jstor.org/stable/40316390>.
- Pitkänen, Ville, & Westinen, Jussi. 2017. *Talar du svenska? En undersökning om finskspråkigas attityder till svenskan och de svensk-språkiga*. Helsingfors: e2.
- Sandvik, Hanno. 2023. Stedsnavn i Tirol: endonymiprinsippets utfordringer i møtet med språklig og toponymisk mangfold. *Namn og nemne* 40: 37–68.
- Sandvik, Hanno. 2024. Vedlegg til «Endonymiprinsippet og flerspråklige stedsnavn i Europa». *Zenodo*: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13832916>.
- Språkrådet. 2023. *Utanlandske stadnamn*. https://www.sprakradet.no/sprakhjelp/Skriverad/navn-pa-steder-og-personer/Geografiske_namn/utanlandske-stadnamn-aa/ (lest 10.10.2023).
- UNCSGN [United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names]. 1972. *Conventional names, definitions, usage*. UN E/CONF 61/L 24.
- UNCSGN. 1977. *A glossary of technical terminology for employment in the standardization of geographical names*. UN E/CONF 69/L 1.
- UNCSGN. 1992. *Glossary of toponymic terminology*. UN E/CONF 85/CRP 1.
- UNCSGN. 2018. *Resolutions adopted at the eleven United Nations Conferences on the Standardization of Geographical Names*. <https://unstats.un.org/unsd/ungegn/resolutions/> (lest 12.6.2023).
- UNGEKN [United Nations Group of Experts on Geographical Names]. 2002. *Glossary of terms for the standardization of geographical names*. UN ST/ESA/STAT/SER.M/85.

- UNGEGN. 2007. *Glossary of terms for the standardization of geographical names. Addendum*. UN ST/ESA/STAT/SER.M/85/Add 1.
- UNGEGN. 2014. Report of the Working Group on Exonyms. *UNGEGN Working Paper 13/14*: 1–10.
- Woodman, Paul. 2012. The naming process. Societal acceptance and the endonym definition. I *The great toponymic divide*, red. av Paul Woodman, 11–18. Warszawa: Główny Urząd Geodezji i Kartografii.
- Woodman, Paul. 2014. The scope of activities of the UNGEGN Working Group on Exonyms, and the definitions of *exonym* and *endonym*. I *The quest for definitions*, red. av Peter Jordan & Paul Woodman, 9–20. Hamburg: Kovač.